

(Esse)

Özgə xalqı sevmək başqadır, yamsılamaq bir başqa – ümidvaram ki, bu, hər kəsə aydındır. Bütün yaxşı adamlar digər xalqları sevirlər; bir çox naqis adam isə öz xalqına dönük çıxır. Beynəlmiləli olmaq üçün əvvəlcə millətsevər olmaq lazımdır. Yaxşı avropalı üçün Qızıl Dövr hamının bir-birini sevdiyi xristian cənnətidir, heç də hamının bir-birinə çevrildiyi buddist cənnəti yox. İnsan yad ölkəyə nə qədər heyranlıq duyarsa, oradakılara oxşamağı bir o qədər az arzulayar, axı bilir ki, oranın yadelli üçün keçilməz olan özünəməxsus dərinlikləri var. Əgər ingilis Fransaya ifrat heyranlıq duyarsa, fransızlaşmağa can atar; əgər o, Fransanı sevsə, eke ingilis olaraq qalar. Söhbət Fransadan gədirsə, burası xüsusən vacibdir. Fransızların qərribə xasiyyəti var: onların bütün qüsurları göz qabağında, nəcib cəhətləri isə örtük altındadır. Belə də demək olar: onların qüsurları çiçəkdir, nəcib cəhətləri isə çiçəyin kökləri.

Fransız və ingilis

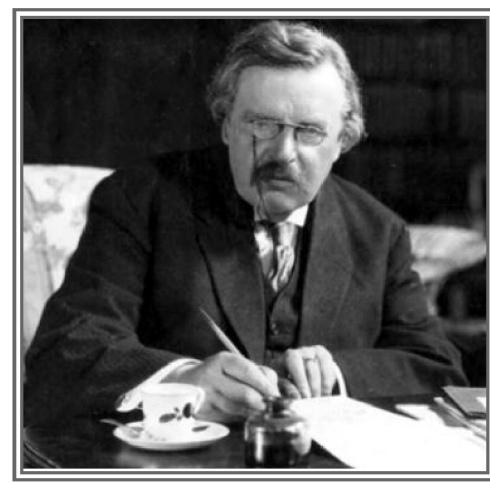
Fransızlar yüngülməzacdırlar, çünki hər işdə aşkarlığı, açıq-saçıqlığı yaman xoşlayırlar. Kendiləri xəsisdirlər, çünki başlarının üstündə ağaları yoxdur. Şəhərləri bir ele nəzakətli deyillər, çünki bərabərhuquqlu insanlardır. Qadınları yorğun və hikkəlidirlər, çünki ev-aile qayğılarına ciddi yanaşırlar. Kişiləri sətdirlər, çünki dava-dalaşda kimse onlarla bacarmaz. Fransa səfeh, dayaz adamlardan ötrü dünyanın ən təhlükəli ölkəsidir. Axmaqların Fransadan zəhləsi getmə yaxşıdır, çünki axmaq adam bu ölkəni sevsə, tezliklə eləfın birinə çevriləcək. Ən naqis cəhətinə görə qürur duyacaq, üstəlik də, olmayan cəhətilə öyünəcək. Dünyanın ən sağlamlıqkirli, təvazökar xalqından sərəsəliyə, əhli-kəfliyə yoluxacaq. O, fransızları başa düşməyəcək, ən pisi budur ki, heç özünü də anlamayacaq. Əgər ingilis düşünürsə ki, fransız realistlərini sevir, fransız dramaturgiyasını həqiqətdən anlayıb, fransız karkaturalarından əsla qorxmur, deməli, o, bilmədiklərinə heyranlıq duyur, yəni əkmədiyi zəmini biçməkdədir, fransız alicənablığının sərt, yağlı torpağını belləmədən fransız sinizminin lətif bəhrəsinin dadına baxır. Bu məqama, daha aydın olsun deyə, əks tərəfdən də yanaşaq. Təsəvvürümüze gətirik ki, bir fransız İngiltərəyə – indinin özündə də bütünlüklə adlı-sanlı nəssillərin kölgəsində qalan, azadlığı da zadəganların gətirdiyi ölkəyə gəlib. Əgər fransız bizdəki təkəbbürü görüb bəyənə, bizdəki yekəxanalığı xoşlasa və özünü bizə oxşatmağa başlasa, bilirsiniz də, onun haqqında nələ düşünerik. Düşünərik ki, bu fransız düşük cirtqozun, anlamadığı ingilis şəkərini yamsılayan səviyyəsi yekəxananın biridir. O, ingilislərin nəcib key-

Gilbert Kiyt Çesterton

Tərcümə etdi: Seyfəddin Hüseyinli

fiyyətlərinə – bizdəki lovğalığı içəridən kövrüləyən comərdliyə, qonaqpərvərliyə, fitri şairənəliyə, əsilzadələrin nağılvarı həyatına qarşı sadələvə rıqqət hissəinə bələd deyil. Fransız görür ki, biz kralımıza ehtiram göstərir, onu sevirik. Qüdrətli krala ehtiram göstərmək zəillik, zəifə ehtiram isə az qala qəhrəmanlıqdır. Hannover sülaləsinin zəifliyi ingilis kralsevərinə kədərli yakobit cəngəvərliyi bəxş edir. Fransız görür ki, bizim xidmətçilər itaətkardır, zəkada ağalarından geri qalmayan, sadıq, zarafatçı ingilis xidmətçilər – Kaleb Balderston, Sem Ueller haqqında hekayətləri isə bilmir.

Fransız görür ki, biz əsilzadələrə təzim edirik, amma bilmir ki, hər şeydən öncə onların sadəliyini, mehribanlığını, səxavətini qiymətləndiririk; təkəbbərlər yersiz qılıqlana bilərlər, gərək ağa bundan qürura qapılmasın.

mələrini göstərmək istəyib. Lap axırda isə o, voltersayağı dözülməz kinayəyə əl atır: səhnədə dövlet xadimi peyda olub onların guya özlərini necə ləyaqətlə aparmalarından, şəərəflə ölmələrindən dem vurur. Dostum uzun zaman Parisdə yaşamışdı, odur ki, biz bayıra çıxanda o lap əsl fransız kimi danışdı: "Möhtəşəm idi, eləmi?"

Mən isə mümkün qədər klassik "Con Bull görkəmi" almağa çalışıb: "Yox, – dedim, – heç də möhtəşəm deyildi. Əgər müəllif sadəcə məzələndisə, buna sözüm yoxdur. Ancaq bununla hansısa mətləbi çatdırırdısa, qətiyyəyən razılaşıram. Bəlkə də o bizə göstərmək istəyir ki, həya pərdəsinin altında insanlar nəinki vəhşidirlər, hətta hürkmüş yırtıcıdırlar. Mən insanlara elə də bələd deyiləm. Ancaq yenə də bilərəm ki, ruh yüksəkliyi yaradan pyeslər də var, qol-qanad sındıranlar da. "Sirano"-ya (ondakı aktyorlar daha sürətli danışsalar belə) baxanda adamın əhvalı yaxşılaşır, bunda isə korlanır.

Həmsöhbətim: "İncəsənət mənəvi yöndən, sentimental bucaqdan necə baxq" – demişdi ki, onun sözünü kəsdim, çünki söhbəti tutmuşdum. Həyəcanla diləndim: "Mən sizə Joresin Libknextə dediyini xatırladım: "Siz ki barrikadalarda can verməmişiniz". Axı siz də mənim kimi ingilisiniz və mənim qədər də sentimental olmalısınız. Fransızların qəddar sənət tərzinə haqqı çatır, onlar döyüşdə qəddarlığı üstələyə bilirlər. İnsan ruhuna əzab verməyə onların cürəti var, çünki zindarlarda işğəncələrə tablaşıblar. Onlar yoxsullardan ötrü qanlarını töküblər. İnancları uğrunda qanlarını axıdılar onlar. Mən ingilissəm, rahatlığı sevirəm, xoş əyləncələr axtanram. Onlara buraya rahatlıq axdırınca gəlmirlər, burada əylənmirlər, ruhlarını didikləyirlər. Bəlkə də, insanın miskinliyi haqqında düşününca onları – o üsyankarları mübarizəyə ruhlandırır. Amma bu düşüncənin iki boş-bekar ingilissə xoş gəlməsini Allah heç göstərməsin!"